

Medalion istoric

IOAN BOGDAN (1864—1919)

S-a născut la 25 iulie 1864 în Șcheii Brașovului. Părinții — tatăl : neguțătoras, apoi mic funcționar ; mama : casnică — fac mari eforturi pentru a crește cei 11 copii, dintre care cel mai mare este Ioan. Urmează „Gimnaziul mare român“ din Brașov, ale cărui cursuri le termină cu frumoase rezultate în 1882. Bursier al Școlii normale superioare și student al Facultății de litere din Iași (1882—1885), se distinge la cursurile lui A. D. Xenopol și-și susține teza de licență „magna cum laude“. Predă scurtă vreme latina și greaca la Liceul din Pomirla (pe atunci în jud. Dorohoi, azi în cel al Botoșanilor) și, primind o bursă în vederea specializării în istoria și filologia slavă, studiază la Universitățile din Viena (1887—1888), Petersburg (1888—1889) și Moscova (1889—1890), în arhivele din Kiev și la Universitatea din Cracovia (1890), la Roma și din nou la Viena (1890—1891). În 1894, 1908 și 1911 va lucra iarăși în arhivele din Kiev, Moscova și Petersburg, dînd la iveală — ca și în prima sa lungă călătorie peste graniță — numeroase și valoroase izvoare, referitoare la istoria României.

În iunie 1891 susține cu succes concursul pentru catedra de filologie slavă la Universitatea din București, pe care o ocupă deocamdată ca suplinitor, dar este confirmat titular în iunie 1892. Folosind surse și literatură științifică în aproximativ 12 limbi și lucrînd permanent cu mare seriozitate, savantul își atrage prețuirea cercurilor de specialitate din țară și străinătate ; în 1892 este ales membru corespondent al Academiei Române, în 1903 — membru activ, iar în 1910 — vicepreședinte al înaltei instituții, în care calitate activează pînă la sfîrșitul vieții. Înzestrat cu frumoase calități organizatorice, este ales și reconfirmat de 10 ori decan al Facultății de litere și filosofie a Universității din București (noiembrie 1898—iunie 1912 ; octombrie 1912—mai 1919). Desfășoară o bogată activitate ca membru al Comitetului de redacție la „Convorbiri literare“ (din 1900) și director al revistei (1902—1906)¹. Este primul președinte al Comisiei istorice a României (1909—1919), unde se distinge prin susținuta muncă editorială : surse și monografii

¹ I. Bogdan afirmă totuși că a fost „șapte ani“ director la „Convorbiri literare“ (I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, VII, București, 1936, p. 143, nr. CXXXVII — București, 15 mai 1908, I. Bogdan c. N. Iorga), ceea ce poate însemna — altfel decît se deduce din cele specificate în revistă (Z. Ornea, *Junimea și junimismul*, „Eminescu“, București, 1975, p. 102—103, 105, 109, 112—i n. ; G. Mihăilă, în I. Bogdan, *Scrieri alese*, Editura Academiei, București, 1968, p. 27) — că a condus, de fapt, publicația cu începere chiar din 1900.

privitoare la istoria patriei, precum și „Buletinul Comisiei istorice a României“ (I, 1915 ; II, 1916). Se stinge la 1 iunie 1919, la București, când întregirea națională — pentru ale cărei fundamente culturale trucidase o viață — era fapt împlinit, lăsând în urma sa nu numai lucrări valoroase, dar și orientări pentru cercetarea viitoare, așa cum se cuvenea unui adevărat creator de școală².

I. Bogdan a creat o operă durabilă³, prezentată și comentată în mai multe rânduri⁴. A publicat și studiat cu erudiție și acuratețe o serie de *letopisețe*, unele necunoscute pînă atunci, dintre care se evidențiază mai ales cronicile slavo-române referitoare la istoria Moldovei⁵. Letopisețul de la Putna (în două variante) și cel de la Bistrița (ulterior numit de P. P. Panaitescu „letopisețul anonim al Moldovei“), precum și o traducere românească din secolul al XVIII-lea a celui dintii au fost pentru prima oară editate de Bogdan, după manuscrise aflate în țară și peste hotare. Cercetătorul le-a adăugat cronica moldo-rusă și cea moldo-polonă, publicate anterior în străinătate ; pe aceasta din urmă a studiat-o însă din nou, după manuscrisul de la Cracovia și după cel din Petersburg. Mai lipsea cronica moldo-germană, descoperită mai târziu la München și publicată de polonezul Olgierd Górka în 1931, pentru a avea toate variantele, cunoscute pînă azi, ale vechilor anale și letopisețe moldovenești, care înscriu istoria Țării Românești est-carpătice — cu diferențe

² Drumul vieții a fost trasat pe baza datelor din :

D. P. Bogdan, *Legăturile slavistului Ioan Bogdan cu Rusia*, în *Studii privind relațiile româno-ruse*, III, București, 1963, p. 183, 213—258, 279—310 ; C. Boroianu, *Date noi cu privire la viața și activitatea lui Ioan Bogdan. Perioada 1864 — martie 1886*, în „Romanoslavica“, XIII, 1966, p. 285—303 ; I. Colan, *Citeva date despre familia lui Ioan Bogdan...*, *ibid.*, p. 273—274, 278 ; M. Dan, *Din corespondența lui Ioan Bogdan cu savanții ruși*, în „Studii“, XIII, 1, 1960, p. 129—136 (n. 4).

G. Mihăilă, *op. cit.*, p. 9—40 ; N. Iorga, *Ioan Bogdan*, în *idem*, *Oameni cari au fost*, II, Fundația lit. artă, București, 1935, p. 447 ; I. Lupaș, *Scrieri alese*, ed. Ștefan Pascu, P. Teodor, I, „Dacia“, Cluj-Napoca, 1977, p. 203—207, 228 ; I. E. Torouțiu, *op. cit.*, p. 443, n. 271.

³ P. P. Panaitescu, *Ioan Bogdan și studiile de istorie slavă la români*, în „Buletinul Comisiei Istorice a României“, VII, 1928, p. XXI—XXXII (lista lucrărilor lui I. Bogdan, cu indicarea recenziilor asupra unora dintre ele) ; I. Bogdan, *Scrieri alese*, p. 647—661 (bibliografie mai completă ; se adaugă și corespondența publicată).

⁴ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. I—XXI ; *idem*, *Ioan Bogdan et la culture médiévale chez les Roumains*, în „Revue roumaine d'histoire“, IV, 5, 1965, p. 963—977 ; D. P. Bogdan, *Ioan Bogdan, activitatea științifică și didactică*, în „Romanoslavica“, III, 1958, p. 187—207 ; G. Mihăilă, *op. cit.*, p. 40—86 etc.

⁵ *Vechile cronic moldovenești pînă la Urechia*. Texte slave cu studiu, traduceri și note de I. Bogdan, C. Göbl, București, 1891 ; *Cronice inedite atîngătoare de istoria românilor*. Adunate și publicate cu traduceri și adnotațiuni de I. Bogdan, București, 1895 ; I. Bogdan, *Letopisețul lui Azarie*, București, 1909 (ex „Analele Acad. Rom., Mem. sect. ist.“, s. II, t. XXXI). Ele au fost reeditate : I. Bogdan, *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI*, ed. P. P. Panaitescu, Editura Academiei, 1959.

individuale — între 1352 și 1564 și au în centrul atenției perioada domniei marelui Ștefan, cu încărcătura ei de eroism popular, cu înalta sa semnificație istorică⁶. Cronica moldo-polonă are și o anexă, cuprinzând o listă a ținuturilor Moldovei și una a dregătorilor domnești de acolo din veacul al XVI-lea, știri inexistente în vreun alt letopiseț din epocă. Datînd din prima jumătate a secolului al XVI-lea, cronica moldo-rusă include și legenda despre frații Roman și Vlah⁷, cea mai veche înregistrare a romanității românilor în literatura noastră⁸.

Letopisețul lui Macarie, publicat de Ioan Bogdan în două variante, continuînd pe cel alcătuit în timpul lui Ștefan cel Mare, narează evenimentele din 1504—1551. Eftimie are în vedere perioada 1541—1554, iar Azarie — anii 1551—1574. Savantul român înțelegea perfect necesitatea legăturilor și colaborării științifice cu specialiștii din străinătate, ceea ce și-a dovedit valoarea și în cazul amintitelor lucrări din secolul al XVI-lea : cercetătorul rus A. I. Jacimirskij i-a semnalat un manuscris din Petersburg, în care se găseau cîte o variantă a letopisețului de la Putna și a celui al lui Macarie, precum și cronica lui Azarie. Concentrîndu-se eforturile asupra unui anumit domeniu, culturii noastre i-a fost astfel adusă seria aproape completă a vechii istoriografii moldovenești anterioare lui Gr. Ureche (în originalul slavon și în traducere românească), Bogdan avînd meritul nu numai de a fi introdus-o în circuitul public, dar și de a fi prezentat și cel dintîi studiu asupra unor asemenea probleme ca : unde și cînd s-au scris cronicile slavo-moldovenești, cine și din a cui poruncă le-a redactat, modelele folosite, precum și relațiile cu literatura ulterioară⁹.

Este interesant de observat că Ioan Bogdan nu numai că nu s-a limitat la editarea și studierea amintitelor producții istoriografice (s-a interesat, de asemenea, de *texte literare și folclorice*, de *lucrări bizantine și sud-slave*), dar nici n-a rămas în marginile simplei erudiții, ci — avînd un larg orizont de cultură — a formulat juste aprecieri asupra multor istorici români și străini, a elaborat o concepție originală asupra periodi-

⁶ D. P. Bogdan, *Ioan Bogdan...*, p. 190—196 ; Rodica Șuiiu, în *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, Editura Academiei, București, 1979, p. 248—249, 505—507 (cu indicarea bibliografiei aferente).

⁷ Traducătorul textului slavon a reluat apelativul „Vlahata” din lucrarea, căreia-i dădea translația în rusă. Este însă curios că și în traducerea românească, I. Bogdan (*Vechile cronic...*, p. 65—67, 235) și P. P. Panaitescu (*Cronicile slavo-române...*, p. 154, 158 — și n. 1) au utilizat forma amintită (cu articolul enclitic medio-bulgar —*ta*), care în limba noastră poate fi redată prin „Vlahul”. Folosirea însă a femininului în textul slavon poate fi explicată fie printr-o eroare de copiere, fie prin utilizarea numelui *Vlaha*, greșit considerat drept feminin.

⁸ A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Editura Academiei, București, 1972, p. 67—71 (concluziile literaturii precedente asupra problemei).

⁹ D. P. Bogdan, *Legăturile slavistului...*, p. 271, nr. 56 — St. Petersburg, 13 mai 1908, A. I. Jacimirskij c. I. Bogdan ; I. E. Torouțiu, *op. cit.*, VII, p. 152, nr. CL — St. Petersburg, 6 octombrie 1908, I. Bogdan c. N. Iorga ; D. P. Bogdan, *Ioan Bogdan...*, p. 190—196 ; Rodica Șuiiu, *loc. cit.*, p. 67, 310—311, 525—526 (sinteza unei mari părți din literatura precedentă).

zării istoriografiei românești și i-a trasat înțelepte orientări de perspectivă¹⁰.

Unul dintre marile merite ale cercetătorului este și depistarea — în țară și peste hotare — precum și editarea la cel mai înalt nivel științific și comentarea competentă a numeroase *documente* de istorie românească. Se remarcă, înainte de toate, cele 448 din timpul domniei lui Ștefan cel Mare¹¹, strinse cu dragoste și migală de-a lungul anilor și însoțite de o discuție atît de stăruitoare, încît ea poate fi apreciată drept un repertoriu al vechilor instituții românești și o serioasă contribuție de geografie istorică¹². Importantă este apoi publicarea unui însemnat număr de documente și scrisori din secolele XV—XVI, cea mai mare parte din ele fiind descoperite în arhivele brașovene de Fr. Stenner : o primă ediție cuprindea 228 de piese în traducere, 199 în rezumat și un catastih de scule în originalul slavon ; o a doua ediție (din care n-a apărut decît primul volum) includea 250 de hrisoave, porunci și scrisori în slavonă (însoțite de traducerea românească) și 63 de scrisori în latină. Lunga introducere la volum constituia totodată un adevărat tratat de diplomatică¹³. Sint de menționat, *in fine*, cele trei volume de acte poloneze, referitoare la două veacuri din istoria noastră¹⁴ și care — cu toată lipsa unui indice și în ciuda corecturilor ulterioare de lectură, traducere și datare¹⁵ — constituie un bogat și util material informativ.

Bogdan a avut, totodată, *preocupări lingvistice și sigilografice* și — ceea ce dă adevărata măsură a savantului — a știut să-și stăpînească într-atîta multiplele domenii, în care s-a manifestat ca specialist de prima mărime, încît s-a putut ridica pînă la o concepție istorică înaintată, cu importante elemente științifice.

¹⁰ I. Bogdan, *Istoriografia română și problemele ei actuale (1905)*, în idem, *Scrieri alese*, p. 93—111. A se vedea și diverse recenzii și rapoarte (lista lor *ibid.*, p. 655—659).

¹¹ *Documentele lui Ștefan cel Mare*, publ. de Ioan Bogdan, I—II, București, 1913.

¹² Cf. și P. P. Panaitescu, *Ioan Bogdan și studiile...*, p. XI ; Ștefan Ștefănescu, în *Enciclopedia istoriografiei românești*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 403—404.

¹³ I. Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Rumânești cu Brașovul și Ungaria în secolul XV și XVI*. Traduse și resumate din slovenește, însoțite de adnotațiuni istorice și precedate de o introducere asupra diplomatiei vechi rumânești, I. V. Socec, București, 1902 ; idem, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV—XVI*. Texte slave cu traduceri, adnotațiuni istorice și o introducere asupra diplomatiei vechi românești, I. 1413—1508, C. Göbl s-sor I. St. Rasidescu, București, 1905. A se vedea și D. Mioc, în *Enciclopedia istoriografiei românești*, p. 408. Totalul, folosit în text, al surselor din cele două ediții, include și „Adaosele” de la finele volumelor.

¹⁴ E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, Supl. II, ed. I. Bogdan, trad. franc. a documentelor polone I. Skupiewski, București : t. I. 1510—1600, 1893 ; II, 1601—1640, 1895 ; III, fasc. I, 1641—1703, 1900.

¹⁵ T. Korzon, 1901 (cf. P. P. Panaitescu, *Ioan Bogdan și studiile...*, p. XI) ; Ilie Corfus, *Îndreptări la documente din colecția Hurmuzaki*, în „Revista istorică română”, XVII, 1—2, 1947, p. 161 (a constatat erori prin confruntarea vol. I și II cu documente din arhivele polone ; rectificările au fost însă pierdute, în condițiile celui de-al doilea război mondial).

*

Astăzi ne putem mira de insuficienta înțelegere cu care a fost uneori tratat *istoricul și omul*. În ciuda faptului că l-a cunoscut îndelung în laboratorul său spiritual și în viața intimă, N. Iorga — apreciind că Ioan Bogdan „a scris studii de istorie, care se așează printre cele mai frumoase ale epocii sale în toate țările” — conchidea totuși că „a rămas în fundul sufletului său, în ceea ce rîvna lui avea mai aprins și răbdarea lui mai stăruitor, un filolog”¹⁶. Mihail P. Dan — care cel dintîi a demonstrat puternica tentă progresistă a concepției istoricului — afirma totuși că opera sa este mai mult de caracter tehnic, factologic, descriptiv¹⁷. P. P. Panaitescu — unul dintre prea puținii care i-au studiat cu pricepere și căldură realizările istoriografice — susținea totuși că Bogdan a preluat de la profesorii săi orientarea spre cercetarea riguroasă a faptelor, fără vaste ipoteze și sinteze¹⁸.

În realitate, I. Bogdan a dorit cu ardoare a se dedica istoriei, dar a fost cu precădere îndrumat spre alte meleaguri ale cercetării de o complexă conjunctură socială, istoriografică și personală, rămasă pînă acum necunoscută, dar asupra căreia spațiul tipografic nu îngăduie deocamdată dezvoltările cuvenite. Rămîne numai a preciza că — de-o mare modestie și gingășie sufletească, reflexiv și restrîns în sine — omul, în ciuda relativ înaltei sale situații sociale, și-a consumat în tăcere o dramă și de aceea s-a consacrat mai ales unor domenii adînc specializate. Și totuși, prin ceea ce a creat în cercetarea istorică românească, precum și prin aspectele teoretico-metodologice ale operei, Ioan Bogdan ne apare drept un mare istoric.

Principalele sale lucrări¹⁹, urmărindu-și tema în toate zonele locuite de români, pornesc de la unitatea de viață și dezvoltare a poporului român. În ciuda aparenței slavone, voievodatul și cnezatul au fost instituții românești, ale căror veștminte slave au fost împrumutate în veacurile VI—IX (voievodatul), respectiv X—XII (cnezatul). Pornindu-se de la ceea ce se poate stabili cu certitudine pe baza celor mai vechi documente, se emit anumite ipoteze asupra situației precedente. Cercetarea ulterioară²⁰ a evidențiat noi indicii documentare și a propus unele noi ipoteze; totuși valoarea aspectelor — de ordin teoretico-metodologic și tehnic — subliniate aici cu referire la cele două lucrări ale lui Bogdan, rămîne perenă. Iar cînd se afirmă că studiul asupra cnejilor n-ar releva

¹⁶ N. Iorga, *I. Bogdan*, în „Buletinul Comisiei Istorice a României”, 3, 1924, p. I—II.

¹⁷ M. Dan, *Elemente progresiste în opera lui Ioan Bogdan*, în „Anuarul Institutului de istorie Cluj”, I—II, 1958—1959, p. 214.

¹⁸ P. P. Panaitescu, *Ioan Bogdan et la culture...*, p. 962.

¹⁹ I. Bogdan, *Originea voievodatului la români* (1902), în idem, *Scrieri alese*, p. 165—179; idem, *Despre cnejii români* (1903), *ibid.*, p. 180—206.

²⁰ A se vedea lista de la L. Roman, *Înfluența materialismului dialectic și istoric asupra operei lui Ioan Bogdan*, în „Revista de istorie”, 32, 12, 1979, p. 2311, n. 35.

unitatea instituției la toți românii ²¹, aceasta este dovada certă că nu s-a înțeles acea dialectică a proceselor istorice, pe care Ioan Bogdan se străduiește s-o depisteze și s-o reflecte : avem de-a face cu o incontestabilă unitate de viață și dezvoltare, dar evoluția instituției în ultimele sale veacuri de existență nu este aceeași peste tot, apărind caractere locale specifice, ca urmare a diferențelor social-politice între provincii.

Cercetarea oștirii moldovene în secolele XIV—XV ²² se face nu numai pe baza informației vremii — limitată, insuficientă — dar și prin analogie cu fenomenele din alte zone, precum și prin elaborarea unei scheme a desfășurării procesului într-o perioadă din care ne provin puține izvoare, pe baza bunei ei cunoașteri în perioada următoare, bine documentată ; apare astfel posibilitatea ca — printr-o amplă erudiție și mare efort interpretativ — să se reconstituie evenimentele, ceea ce se făcuse cu mult folos și în cercetarea voievodatului și cnezatului. Pentru prima oară la noi, se stabilea totodată relația dintre dezvoltarea claselor sociale și evoluția instituțiilor militare ²³. Studiile altor cercetători ²⁴ au adus noi lumini și diverse puncte de vedere, dar concluziile — desprinse de istoricul căruia i se închină acest medalion — rămân și azi importante. Nu trebuie neglijat nici faptul că Bogdan — cel dintii în literatura românească — determină conținutul, formele și evoluția unei instituții, prin cercetarea înțelesului denumirii sale în diferite surse, prin stabilirea variației sensurilor ²⁵.

Istoricul este deprins a căuta stratificarea socială ²⁶, chiar dacă o face în lumina unei concepții nu într-un totu științifice. Stăruințele sale îl duc însă la o impresionantă introspecție a crizei rurale în Țara Românească la sfârșitul secolului al XVI-lea ²⁷. Ea a fost determinată de numeroase sarcini aruncate asupra satelor (haraciul, birurile, angariile), precum și de devastările neconținutelor răzmerițe, războaie, incursiuni turco-tătare. Ca urmare, țăranii încep a se vinde în masă, rumânia — de mai veche dată în Muntenia — luind acum proporții. La celălalt pol, se ajunge la îmbogățirea și împuternicirea clasei boierești (domnul, boierii, minăstirile). Toate cercetările ulterioare au dezvoltat aceste con-

²¹ Valeria Costăchel, *Contribuția lui Ioan Bogdan la studiul instituțiilor medievale românești*, în „Romanoslavica”, XIII, 1966, p. 59—60.

²² I. Bogdan, *Cîteva observațiuni asupra îndatoririlor militare ale cneșilor și boierilor moldoveni în secolii XIV și XV*, București, 1907 (ex. „Analele Acad. Rom., Mem. Secț. Ist.”, s. II, t. XXIX) ; idem, *Documentul Rîzenilor din 1484 și organizarea armatei moldovene în sec. XV*, București, 1908 (ex. *iisdem*, s. II, t. XXX).

²³ P. P. Panaitescu, *Ioan Bogdan et la culture...*, p. 966.

²⁴ Vide lista de la L. Roman, *op. cit.*, p. 2313, n. 50.

²⁵ P. P. Panaitescu, *Ioan Bogdan și studiile...*, p. XIV.

²⁶ I. Bogdan, *Luptele românilor cu turcii pînă la Mihai Viteazul. Cultura veche română. Două conferințe*, Socac & comp., București, 1898, p. 93—94, n. 31 ; idem, *Hotarnica Bărladului din 1495*, în „Convorbiri literare”, XLI, 1, 1907, p. 48 ; idem, *Documentul Rîzenilor...*, p. 41 (n. 43), 44—46.

²⁷ Idem, *Patru documente de la Mihai Viteazul ca domn al Țării Românești, al Ardealului și al Moldovei (1903)*, în idem, *Scrieri alese*, p. 207—212. Vide, de asemenea, p. 200 (și n. 1).

cluzii²⁸. Evoluția socială se urmărește și în alte planuri. Se determină transformările prin care trece pătura cnejilor dincolo de munți în veacurile XIV—XV și în Țara Românească în secolul al XVII-lea²⁹. Se stabilește evoluția succesivă de la viteji la curteni, apoi de la aceștia la slujitori, conchizându-se : fenomenele de decădere militară în Principatele extracarpătice au la bază transformările sociale, petrecute în secolele XVI—XVII³⁰. Se consideră necesar a reconstitui istoria partidelor boierești în veacurile XV—XVI, problemă cu atât mai interesantă, cu cât este mai obscură³¹.

Pătrunderea unor importante probleme de istorie instituțională și socială l-a purtat pe autor — ceea ce nu s-a relevat încă — și în miezul unor chestiuni de istoria populației, unde a strîns o informație relativ bogată și a ajuns la anumite valoroase încheieri³². A zăbovit în acest plan pentru că era convins de marea sa importanță, dar și de dificultățile abordării domeniului, socotit „una din chestiunile cele mai importante ale economiei politice“, „una din cele mai grele probleme ale științei“³³. A înțeles și unele adînci semnificații sociale ale concluziilor istorico-demografice ; încercînd astfel o conturare a numărului populației Țării Românești și Moldovei în secolele XIII—XVI (ce-i drept, serios criticabilă astăzi), conchidea totuși cu dreptate asupra unei densități mult reduse în comparație cu cea de pe la 1970, de unde și aceste raționamente³⁴ : „Dacă plecăm de la acest fapt, înțelegem o mare parte a vieții culturale din trecut : înțelegem și rărirea populației, și pustiurile mari de care vorbesc călătorii, și pădurile imense ce acopereau țara (cel puțin 50% din teritoriu), și lipsa de cultura pămîntului, și viața jumătate agricolă și jumătate păstorească a locuitorilor ; înțelegem și bejenii în păduri și munți, și minunatul adăpost ce dădea curții, *ca și*³⁵ loc «uitărilor», și succesele uimitoare în luptele cu ungurii și polonii, care nu puteau pătrunde în pădurile seculare ale românilor, iar la șes nu se puteau hrăni ; înțelegem și viața patriarhală a boierilor și domnului ; și de ce aceștia reușesc să stăpînească întreg pămîntul etc., etc.“

Deși cu inevitabile limite ideologice, I. Bogdan a avut o *concepție istorică* înaintată³⁶. Cursurile, studiile publicate, corespondența și întreaga

²⁸ Pentru recenta analiză a problemei (Șt. Ștefănescu, D. Mioc) : L. Roman, *op. cit.*, p. 2308, n. 27.

²⁹ I. Bogdan, *Scrieri alese*, p. 168, 185, 203, 204.

³⁰ Idem, *Documentul Rîzenilor...*, p. 21, 27, 39—40 (n. 41), 43—47.

³¹ Idem, *Scrieri alese*, p. 242.

³² Sînt tot atîtea motive pentru care contribuțiile sale — publicate și inedite — de istoria populației României vor trebui strînse cîndva la un loc, însoțindu-le de adnotări și comentarii adecvate.

³³ I. Bogdan, *Recensiune. Cîteva scrieri de economie politică*, în „Convorbiri literare“, XXXIV, 7, 1900, p. 603.

³⁴ Idem, *Cultura română*. (Curs predat în anul universitar 1898—1899), f. 97r (Bibl. Academiei, Ms. 5227).

³⁵ *Ca și* (subl. L. R.) : lectură nesigură. *Infra* : „în luptele cu ungurii și polonii“ = în luptele cu oștile feudale ale celor două regate vecine.

³⁶ M. Dan, *Elemente progresiste în opera lui Ioan Bogdan*, în „Anuarul Institutului de istorie Cluj“, I—II, 1958—1959, p. 199—218 ; idem, *Despre activitatea didactică a lui Ioan Bogdan*, *ibid.*, VIII, 1965, p. 235—272.

sa activitate mărturisesc un înalt patriotism și o justă apreciere a valorilor, create de toate popoarele. Se declară net împotriva obscurantismului, a propagandei șovine, drapate în haină religioasă. Subliniază rolul maselor în istorie și ia o atitudine favorabilă țărănimii și de aspră judecată la adresa unor acțiuni antipopulare ale boierimii din trecut, precum și — nu o dată — la aceea a moșierimii din vremea sa. În decembrie 1907, sublinia că statul polon — a cărui independență se irosise de mai bine de-un veac — s-a prăbușit din pricina micii nobilimi, lipsite de orizonturi politice largi, și din pricina marii nobilimi, lipsite de patriotism³⁷, ceea ce era în mod evident un aspru avertisment dat marilor proprietari funciari din România, la numai câteva luni după reprimarea răscoalei din primăvară. Peste câțiva ani, nu uita să admonesteze moșierimea pentru felul cum a răspuns la apelul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii, de a trimite editorului spre copiere și publicare documentele lui Ștefan cel Mare: „Mărturisesc cu măhnire, că foarte puțini au răspuns la acest apel. S-a dat astfel și cu această ocazie o dovadă de puținul interes, pe care marii noștri proprietari îl arată pentru istoria țării lor, ceea ce înseamnă o dovadă de slăbiciunea sentimentului lor patriotic“³⁸.

Cu toate că în lucrările istoricului se găsesc elemente conceptuale idealiste și tente metafizice, acolo se află și multiple *atitudini teoretico-metodologice înrudite cu cele marxiste sau ce se reclamă de-a dreptul de la acestea*, în întreaga operă constatându-se o continuă apropiere de pozițiile concepției științifice³⁹. Ioan Bogdan abordează științific contradicțiile sociale, raportul între factorii interni și cei externi, conexiunea fenomenelor și proceselor. Determinarea multilaterală și gândirea dialectică materialist-istorică sint mereu implicate. Treptat, cercetătorul se îndreaptă spre analiza profundă a structurii sociale, către surprinderea caracterului de clasă al acțiunii sociale. După ce începuse a fructifica idei materialist-dialectic-istorice în analize interpretative penetrante, iată-l în 1905, în discursul de recepție la Academia Română (așadar, într-o lucrare cu valoare de mărturisire de credință), subliniind apăsător: „Evoluția istorică a unui popor poate fi înțeleasă numai prin factorii interni ce au provocat-o, deci prin studiul claselor sociale ce l-au constituit și al ideilor ce au stăpinit acțiunea lor“⁴⁰. Se vedește astfel și necesitatea încadrării operei lui I. Bogdan — ca și a altor oameni de știință contemporani din țara noastră — într-un important curent european, operație care evidențiază faptul că — prin reprezen-

³⁷ I. Bogdan, *Germanii în jurul Carpaților*, în „Convorbiri literare“, XLI, 12, 1907, p. 1178.

³⁸ *Documentele lui Ștefan cel Mare*, publ. de Ioan Bogdan, I, București, 1913, p. IX—X.

³⁹ L. Roman, *Influența materialismului dialectic și istoric asupra operei lui Ioan Bogdan*, în „Revista de istorie“, 32, 12, 1979, p. 2303—2317.

⁴⁰ I. Bogdan, *Scrieri alese*, p. 104.

tanții săi de frunte — istoriografia românească se afla la nivelul celor mai de seamă școli naționale din epocă ⁴¹.

*

La capătul acestor pagini, va apărea cred mai evident câtă dreptate avea N. Iorga, afirmînd că, în viitor, prețuirea acordată lui Ioan Bogdan va crește tot mai mult: „Țara nu-l va putea uita și memoria lui va fi cu atît mai vrednic onorată, cu cît discernămintul însuși al societății noastre va crește“ ⁴².

LOUIS ROMAN

⁴¹ L. Boia, *L'historiographie roumaine et l'école des „Annales“*. *Quelques interférences*, în „Analele Universității București“, Istorie, XXVIII, 1979, p. 32.

⁴² N. Iorga, *Ioan Bogdan*, în *Oameni cări au fost*, II, 1935, p. 449.